

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Bakalářská práce

2016

Martin Pazderník

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Martin Pazderník

**Bezpečnostní integrace Severských zemí po
druhé světové válce: bezpečnostní společenství s
přesahem**

Bakalářská práce

Praha 2016

Autor práce: **Martin Pazderník**

Vedoucí práce: **Mgr. Tomáš Kučera, Ph.D**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

PAZDERNÍK, Martin. *Bezpečnostní integrace Severských zemí po druhé světové válce: bezpečnostní společenství s přesahem*. Praha, 2016. 32 s. Bakalářská diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Tomáš Kučera, Ph.D.

Abstrakt

Tato práce se zabývá bezpečnostní integrací Severských zemí po konci druhé světové války. Využívá konstruktivistický koncept bezpečnostního společenství od Karla Deutsche a jeho revidovanou verzi od autorů Emanuela Adlera a Michaela Barnetta. Tato bakalářská práce tento koncept aplikuje na případ vývoje a vzniku bezpečnostního společenství v Severském regionu. Dále se pouští do hlubší analýzy institucionalizace bezpečnostní spolupráce, která v regionu přišla až po konci studené války, a popisuje její limity a potenciál do budoucna. V závěru se práce věnuje motivům společné účasti Severských států na mezinárodních mírových operacích a možnému vlivu této účasti na spoluutváření a posilování Severské kolektivní identity, která je pro bezpečnostní společenství klíčová.

Abstract

This thesis deals primarily with the security integration of the Nordic countries after the end of World War II. It uses the constructivist concept of security community by Karl Deutsch and his revised version by authors Emanuel Adler and Michael Barnett. It tries to apply the proposed concept to the case of emerging and evolving of the security community in the Nordic region. Additionally, it attempts to deep analysis of the institutionalization of the security cooperation, which came after the end of the Cold War, and describes its limits and potential for the future. Finally, it examines the motives of the Nordic countries' joint participation in the international peacekeeping operations and the potential impact of such participation in shaping and strengthening the Nordic collective identity, which is a cornerstone for such communities.

Klíčová slova

Institucionalizace, konstruktivismus, kolektivní identita, NORDEFECO, Nordic balance, mírové operace, pluralistické bezpečnostní společenství, Severská rada, Severské země, teorie bezpečnostních společenství, udržitelný mír

Keywords

Institutionalisation, constructivism, collective identity, NORDEFECO, Nordic balance, peacekeeping operations, pluralistic security community, Nordic Council, Nordic Countries, security community theory, sustainable peace

Rozsah práce: 69 116 znaků (včetně mezer)

Prohlášení

- 1) Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
- 2) Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
- 3) Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 13. Května 2016

Martin Pazderník

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Tomáši Kučerovi, Ph.D., vedoucímu mojí práce, za jeho odbornou pomoc s orientací v tématu a jeho vstřícný přístup při konzultacích. Také bych rád poděkoval své rodině za psychickou a materiální podporu při samotném psaní práce.

Institut politologických studií
Projekt bakalářské práce: Bezpečnostní integrace Severských zemí po druhé světové válce: bezpečnostní společenství s přesahem

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Teze bakalářské práce

Bezpečnostní integrace Severských zemí po druhé světové válce: bezpečnostní společenství s přesahem

Jméno: Martin Pazderník

Předmět: Bakalářský seminář I.

Obor: Politologie a mezinárodní vztahy

Ročník: 2.

Akademický rok: 2014/2015

Datum odevzdání: 5. 6. 2015

Mgr. Tomáš Kučera, Ph.D.

Volba tématu

Koncept „bezpečnostního společenství“ byl poprvé představen v díle „Political Community and the North Atlantic Area (1957)“ předním politologem Karlem Deutschem. V období studené války byl tento koncept upozaděn, a to především kvůli většímu zájmu o zkoumání bezpečnostní problematiky tehdejšího bipolárního světa. Po konci studené války se o teorii začali zajímat především autoři konstruktivistické školy, díky čemuž vzniklo stěžejní dílo „Security Communities (1998)“, od autorů Emmanuela Adlera a Michaela Barnetta. Adler s Barnettem teorii znovu oživili a modernizovali do podoby, která lépe odráží situaci dnešního světa. Ve své práci dále prozkoumali několik světových oblastí, ve kterých došlo, nebo dochází k vytváření bezpečnostního společenství a vybídli k dalšímu výzkumu v regionech, které jejich práce nestihla pokrýt. Toto doporučení na další výzkum se stalo jedním z důvodů pro výběr mé práce. Rozhodl jsem se použít koncept bezpečnostního společenství na případu vývoje bezpečnostní integrace v regionu tzv. Severských zemí (Nordic Countries), které tvoří Dánsko, Finsko, Island, Norsko a Švédsko. Zkoumat budu období po konci druhé světové války. Klasický koncept bezpečnostního společenství byl v Severském regionu již úspěšně vybudován a v určitých oblastech dokonce překonán. Proto si myslím, že podrobnější výzkum bude přínosný.

Důležitým momentem v integraci Severských zemí bylo založení Severské rady (Nordic Council; 1952) a později také Severské rady ministrů (Nordic Council of Ministers; 1971), tyto instituce, však umožnily spolupráci zejména v rámci nízké politiky. Otázky bezpečnosti a zahraniční politiky nebyly, vzhledem k rozdílným zahraničněpolitickým koncepcím jednotlivých zemí, do rámce nově vzniklé severské spolupráce zahrnuty. Cesta k bezpečnostní spolupráci se otevřela až po skončení studené války. Jedním z takových projektů bylo založení organizace NORDEF (Nordic Defence Cooperation; 2009), která odstartovala spolupráci v oblasti obrany. Vzniká také Severská Bojová Skupina (Nordic Battle Group; 2008), která by v budoucnu měla zasahovat pod vlajkou EU. Všechny Severské země, kromě Islandu, který nemá vlastní armádu, také posílají několik tisíc vojáků nejen na společné mírové mise, ale i přímo do válečných oblastí.

Cíle výzkumného projektu

Výzkumné otázky, na které se pokusím v práci najít odpovědi, zní:

„Přesáhla již integrace Severských zemí klasický koncept bezpečnostního společenství?„

Pokusím se o analýzu vývoje bezpečnostní integrace v regionu po druhé světové válce a identifikaci jevů, které jsou v bezpečnostní spolupráci v daném regionu patrné a znamenaly by daný přesah za klasický koncept bezpečnostního společenství.

Výzkumná otázka, která na předešlou přímo navazuje, zní:

„K jakým jevům v bezpečnostní spolupráci Severských zemí v současné době dochází?“

Pozornost přitom bude věnována především analýze a popisu jevů, jako je tvorba společných institucí, společné zapojování v peacekeepingových misích, nebo denacionalizaci armád daných zemí.

Myslím si, že míra severské bezpečnostní spolupráce, která sahá daleko za klasický koncept bezpečnostního společenství, tak jak jej definoval Karl Deutsch, by se mohla stát určitým modelem toho, jak se bezpečnostní společenství může po jeho úspěšném vzniku dále vyvíjet. Podle mého názoru by se tak podrobná analýza tohoto fenoménu mohla stát přínosným příspěvkem do akademické diskuse a možná také inspirací pro další výzkum v této oblasti.

Současný stav poznání

Teoretická literatura k tématu

Problematice bezpečnostního společenství se v minulosti věnovali a věnují především autoři konstruktivistické školy. Zakladatelem konceptu je významný politolog své doby Karl Deutsch, který ve svém díle *Political Community and the North Atlantic Area* (1957), položil základy pro výzkum v této oblasti. Přímo na Deutsche pak navázala dvojice autorů Adler s Barnettem, dílem *Security Communities* (1998), kteří jeho koncept upravili do podoby, která více odpovídá situaci v současné době, a prozkoumali množství bezpečnostních společenství ve světě. Bezpečnostní společenství definují jako region, ve kterém se rozsáhlejší použití násilí (jako je například válka) stalo velmi nepravděpodobné, nebo dokonce nemyslitelné. Samotná společenství jsou pak tvořena sdílenou identitou jejich členů, společnými hodnotami,

rozsáhlou sítí vzájemných interakcí a společnými dlouhodobými zájmy [Adler, Barnett 1998: 30]. Adler s Barnettem převzali od Karla Deutsche původní členění na amalgamované a pluralistické typy společenství a dále přešli s rozdělením na základě toho, jaké úrovně společenství dosáhlo na rodící se, rostoucí a vyspělé. Poslední fázi navíc rozdělují na volně spojené a těsně spojené bezpečnostní společenství. Při svém zkoumání bezpečnostních společenství ve světě, však zcela opomenuli region Severských zemí, z tohoto důvodu jsem se rozhodl o hlubší analýzu tohoto regionu já sám.

Věcná literatura k tématu

Velké množství článků a knih, které nějakým způsobem reflektují severskou bezpečnostní integraci a věci s ní spojené jsou vydávány přímo organizacemi, která v regionu působí (Nordic Council, NORDEFECO apod.). Dalším neméně důležitým zdrojem literatury jsou akademické práce, které publikují především severské univerzity a jiné vzdělávací instituce v regionu. V neposlední řadě budu čerpat informace také z odborných časopisů zabývajících se mezinárodními vztahy, bezpečností a politikou. Jedná se o články a knihy jako: „The Nordic Area as a 'Zone of Peace' (1996)“, „Security Communities Emmanuel Adler, Michael Barnett and Anomalous Northerners (2000)“, nebo „Denationalisation of Defence (2007)“.

Výchozí teoretický rámec

Výchozí teoretický rámec mé práce bude tvořit konstruktivistická teorie bezpečnostního společenství od autorů Adlera s Barnettem (Security Communities 1998), která přímo navazuje na původní teorii od Karla Deutsche. Na této teorii se pokusím vysvětlit vznik sdílené identity, tvorbu nových institucí a rozšiřování společných interakcí mezi zeměmi v Severském regionu. Teorii přejmu v původním znění, neboť je jedním z nejdůležitějších děl, které k problematice bezpečnostních společenství byli v poslední době napsány a pro mé účely je dostačující.

Práce bude tedy psána zejména pod pohledem konstruktivismu, který na rozdíl od realismu, klade důraz na nemateriální faktory, jako jsou např. sdílené ideje, které mohou vést aktéry mezinárodních vztahů k větší bezpečnostní spolupráci, za cílem dosažení stabilního a udržitelného míru mezi nimi.

Většina autorů v oblasti mezinárodních vztahů se také shoduje na tom, že do bezpečnostních společenství se nejčastěji sdružují státy, jejichž politické zřízení je liberálně-demokratické. Tato podmínka je v Severském regionu také splněna.

Metodologie

Jako metodu práce jsem si zvolil případovou studii, neboli metodu komplexního pohledu a podrobné analýzy zkoumaných jevů, která se podle mého názoru nejvíce hodí pro účel této práce.

Konceptualizace

Konceptualizovat bezpečnostního společenství budu především podle Adlera s Barnettem, kteří od Deutsche přebírají dva základní typy, a to pluralitní a amalgamované bezpečnostní společenství. Jelikož Severské státy jsou pořád suverénní, tak se jedná o pluralitní typ.

„Pluralitní bezpečnostní společenství“ je nadnárodní oblast, kterou tvoří suverénní státy, jejichž obyvatelé očekávají řešení společných problémů mezi sebou mírovou cestou. Jedná se o výsledek integrace, kdy se státy nevzdávají své vlastní suverenity, ale vytvářejí společné instituce k řešení společných problémů [Adler, Barnett 1998: 30].

V období po druhé světové válce se mezi Severskými zeměmi objevilo několik menších konfliktů, jako např. spor mezi Dánskem a Švédskem o ostrov Hesselø. Všechny konflikty však byly vyřešeny mírovou cestou, což odpovídá danému konceptu.

Pluralitní bezpečnostní společenství navíc dále rozdělují na volné a pevné. Vzhledem ke vzniku nových nadnárodních institucí a zvýšené míře bezpečnostní spolupráce v nedávné době se, podle mého názoru, v Severském regionu jedná o typ pevný.

„Pevné pluralitní bezpečnostní společenství“ je takové, ve kterém existují společné nadnárodní a mezinárodní instituce, spolupráce na úrovni národních institucí a určitá forma kolektivního bezpečnostního systému. [Adler, Barnett 1998: 31].

Dalším znakem bezpečnostního společenství je vytváření společné důvěry a kolektivní identity, které se v rámci Severských zemí spoluvytvářela také díky hnutí Nordism a Scandinavism.

„Denacionalizací armády“ se v práci myslí vzdalování vojenských složek, od tradičního vztahu mezi státem, jeho obyvateli a armádou. Děje se tak především kvůli změnám ve struktuře západních armád po konci studené války. V současnosti je kladen stále menší důraz na tradiční historický účel armády, jakožto obránce vlastního území a dochází k transformaci vojenských složek, za účelem zapojování v mezinárodních misích a k určité privatizaci některých částí armády [Matlary, Østerud 2007: 3].

Zdroj dat

Teoretický základ práce budou tvořit knihy *Political Community and the North Atlantic Area* (1957) od Karla Deutsche a *Security Communities* (1998) od autorů Adlera s Barnettem. Informace o severské integraci budu čerpat zejména z oficiálních dokumentů a článků, které vydávají severské instituce jako je Nordic Council, nebo NORDEFECO. Dále budu čerpat z odborných akademických článků, které jsou publikovány v odborných časopisech, zabývajících se mezinárodními vztahy a bezpečností a jsou dostupné online v databázích jako Jstore, nebo Ebsco. Některé informace o vojenských složkách daných zemí budu čerpat z oficiálních webových stránek příslušných ministerstev. Využity budou také primární zdroje ve formě oficiálních dokumentů, nebo informací z médií působících jak v regionu, tak globálně.

Předpokládaná osnova práce

1. Úvod
2. Teorie bezpečnostního společenství
3. Bezpečnostní integrace Severských zemí po druhé světové válce
4. Aplikace teorie bezpečnostního společenství na případu bezpečnostní integrace Severských zemí
5. Analýza přesahu bezpečnostní integrace Severského regionu za klasický koncept bezpečnostního společenství
6. Možnosti budoucího vývoje bezpečnostní integrace v regionu
7. Závěr

Seznam literatury

DEUTSCH, Karl W. *Political community and the North Atlantic area: international organization in the light of historical experience*. New York: Greenwood Press, [1969, c1957], xiii, 228 p.

ADLER, Emanuel a Michael N BARNETT. *Security communities: international organization in the light of historical experience*. New York: Cambridge University Press, 1998, xiii, 462 p.

MATLARY, Janne Haaland a Øyvind ØSTERUD. *Denationalisation of defence: convergence and diversity*. Burlington, VT: Ashgate, 2007, xiii, 183 p.

ARCHER, C. The Nordic Area as a 'Zone of Peace'. *Journal of Peace Research* [online]. 1996, **33**(4): 451-467.

WIBERG, H. Security Communities: Emmanuel Adler, Michael Barnett and Anomalous Northerners. *Cooperation and Conflict* [online]. 2000, **35**(3): 289-298.

Michael Funch and Jesper Schou-Knuden. *One for all, all for one: new Nordic defense policy?*. [1. oplag]. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2009.

SAXI, Håkon Lunde. *Oslo Files: Nordic defence Cooperation after the Cold War* [online]. Oslo, 2011, 103 p.

DRULÁK, Petr. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 255 s. ISBN 978-807-3673-857.

NORDIC COUNCIL. *Official website of Nordic Council* [online]. 2015, Dostupné z: <http://www.norden.org/en/nordic-council>

NORDEFECO. *Official website of Nordic Defense Cooperation* [online]. 2015. Dostupné z: <http://www.nordefco.org>

Obsah

Úvod	1
1. Teoretické ukotvení.....	4
1.1 Konstruktivismus	4
1.2 Teorie bezpečnostních společenství	4
1.3 Kritika teorie bezpečnostních společenství.....	6
1.4 Konceptualizace pojmů	8
2. Historický vývoj bezpečnostní spolupráce Severských zemí	10
2.1 Bezpečnostní spolupráce před druhou světovou válkou	10
2.2 Bezpečnostní spolupráce za studené války	11
2.3 Bezpečnostní spolupráce po konci studené války.....	12
3. Aplikace teorie bezpečnostního společenství na případu Severského regionu – neobvyklí seveřané	14
4. Institucionalizace Severského bezpečnostního společenství po druhé světové válce – limity a potenciál spolupráce do budoucna	18
4.1 Institucionalizace	18
4.2 NORDEFECO - limity a potenciál budoucí spolupráce	20
5. Analýza přesahu Severského bezpečnostního společenství – severský peacekeeping	23
5.1 Jak se Severské státy zapojují v mírových operacích?.....	23
5.2 Proč se Severské státy účastní mírových operací?.....	24
Závěr	27
Použitá literatura.....	28

Úvod

Otázka bezpečnosti byla na poli mezinárodních vztahů vždy jedním z nejdůležitějších a nejvíce diskutovaných problémů vůbec, neboť bezpečnost je jednou z nejvyšších hodnot jednotlivců, národů i států, bez které si ty ostatní dovedeme jen stěží představit. Obavy z narušení bezpečnosti provází lidstvo napříč historií, avšak nový rozměr nabyly za studené války, kdy v kombinaci vývoje nových vojenských technologií a bipolárního rozdělení světa, hrozil konflikt nebyvalých rozměrů. Jedním z důležitých konceptů, který v rámci bezpečnostních teorií v této době vznikl, byl koncept bezpečnostních společenství, který se zabývá bezpečnostní integrací v rámci celých regionů, stojí na základě společné identity svých členů a jeho účelem je udržení stabilního a udržitelného míru uvnitř takovýchto společenství. Ten byl poprvé představen v díle „Political Community and the North Atlantic Area (1957) předním politologem Karlem Deutschem. V období studené války byl však značně upozaděn, a to především z důvodu většího zájmu o zkoumání tehdy aktuálnějších bezpečnostních otázek bipolárně rozděleného světa. Koncept byl tak znovu oživen až po jejím skončení, kdy se o teorii začali zajímat především autoři konstruktivistické školy. V tomto období vzniklo také stěžejní dílo Security Communities (1998), od autorů Emmanuela Adlera a Michaela Barnetta. Ti koncept modernizovali do podoby, která lépe odráží situaci dnešního světa, a dále prozkoumali několik světových oblastí, ve kterých došlo, nebo dochází k vytváření takovýchto společenství. Ve svém díle také vybídli k dalšímu výzkumu v regionech, které jejich práce nestihla pokrýt. Toto doporučení se stalo jedním z hlavních důvodů pro výběr mé práce.

Rozhodl jsem se tedy pro hlubší analýzu bezpečnostní integrace v regionu tzv. Severských zemí (Nordic Countries), jež tvoří Island, Norsko, Švédsko, Dánsko a Finsko a který je od počátku dvacátého století a především pak po konci studené války, jedním z nejstabilnějších světových regionů vůbec. Severské státy, i přes některé své odlišnosti, totiž díky své společné historii, podobné kultuře i geografické blízkosti, sdílí mnoho společných znaků a dá se na ně nahlížet jako na jakýsi koherentní celek - Severský region. Vznik bezpečnostního společenství napříč Severským regionem můžeme vypočítat již od počátku dvacátého století a je spojen s uznáním samostatnosti pro Island, Norsko a Finsko. Tomuto tvrzení nahrává i fakt, že posledním vážnějším konfliktem mezi Severskými zeměmi byl spor mezi Švédskem a Finskem o oblast tzv. Alandských ostrovů v roce 1921, avšak i ten byl nakonec vyřešen bez použití jakýchkoliv prostředků násilí. Severské bezpečnostní společenství

je však zvláštní přinejmenším tím, že nebylo vybudováno na základě žádných institucí, nebo systému kolektivní bezpečnosti, jak tomu podle teorie Adlera a Barnetta většinou bývá.

Mým prvním výzkumným cílem tedy bude analyzovat institucionalizaci Severského bezpečnostního společenství, jež přišla podle mého názoru až dlouho po jeho vzniku. První výzkumná otázka s tímto související tak bude znít: *Proč došlo k institucionalizaci Severského bezpečnostního společenství tak pozdě a jaké jiné faktory tedy hrály roli při vytváření kolektivní identity Severských zemí?* Druhým cílem bude prozkoumat bezpečnostní integraci po druhé světové válce, jež podle mého názoru vyvrcholila založením organizace NORDEFKO a zjistit jaké *limity a potenciál* má tato nově vzniklá spolupráce v oblasti bezpečnosti do budoucna. Posledním výzkumným cílem pak bude analýza fenoménu, který podle mého názoru již přesáhl klasický koncept úspěšné vybudovaného bezpečnostního společenství a který vidím ve společné účasti Severských zemí na mezinárodních mírových operacích. Poslední výzkumná otázka, s tímto související tedy zní: *Jaké faktory motivují Severské země při účasti na společném peacekeepingu a měla tato účast nějaký vliv na utváření a posilování Severské kolektivní identity?*

Práce bude psána formou případové studie, tedy analýzou jediného případu, která se může stát podkladem, či inspirací pro další širší komparace v rámci oboru. Případem, který se pokusím v mé práci hlouběji prozkoumat, bude region tzv. Severských států, s tím, že zvláštní důraz bude kladen především na vývoj bezpečnostní spolupráce v období po konci druhé světové války. Limitem mé práce bude fakt, že se zaměřím pouze na spolupráci v rámci regionu samotného a nebude tak pokrývat nově vzniklou spolupráci s pobaltskými republikami, která se v současné době velmi intenzivně rozvíjí, ale jejíž analýza by jistě vydala na velké množství samostatných prací. Teoretický základ práce bude tvořit teorie bezpečnostních společenství a bude psána z pohledu konstruktivismu, který s jejich vznikem úzce souvisí. Práce bude rozdělena do pěti kapitol. V první teoretické části bude nastíněna teorie bezpečnostních společenství od Karla Deutsche a její revidovaná verze od autorů Adlera s Barnettem, stejně jako její kritika od Ondřeje Ditrycha. Tato část bude tvořit základ pro pozdější empirickou analýzu. Druhá kapitola bude popisem historického vývoje bezpečnostní spolupráce v regionu. V třetí empirické části se pak pokusím spojit teorii s praxí a analyzovat tak vznik a vývoj Severského bezpečnostního společenství. Čtvrtá kapitola se bude věnovat institucionalizaci daného společenství po druhé světové válce a analýze limitů a potenciálu bezpečnostní spolupráce do budoucna. Poslední kapitola se pak zaměří na společný severský peacekeeping. Co se použitých zdrojů týče, tak teorie je téměř bezvýhradně převzata z knihy *Security Communities* (1998) od dvojice autorů Adler, Barnett. Faktografické údaje a zajímavé náměty

jsem čerpal zejména z publikací, které se Severskému regionu věnují, dále také z článků z odborných časopisů (publikovaných především severskými autory, jejichž přirozený vhled do dané problematiky je podle mého názoru velice přínosný), v neposlední řadě pak také z oficiálních stránek tamních institucí, či akademických prací, které publikují severské univerzity a jiné vzdělávací instituce v regionu.

Severský model bezpečnosti by mohl do budoucna poskytovat určitou alternativu k mainstreamovému modelu západních států reprezentovaných v Severoatlantické alianci a v jistém směru také dále rozvinout debatu o tom jakým směrem by se úspěšné vytvořené bezpečnostní společenství mohly vyvíjet. Nejen z těchto důvodů si myslím, že hlubší analýza bezpečnostní integrace Severského regionu by mohla být pro oblast mezinárodních vztahů velice přínosná.

1. Teoretické ukotvení

1.1 Konstruktivismus

Konstruktivismus v mezinárodních vztazích je postaven především na dvou základních myšlenkách. První je taková, že základní struktury mezinárodní a mj. také bezpečnostní politiky jsou tvořeny a ovlivňovány zejména sociálními (normativními) faktory a ne pouze těmi materiálními a za druhé, že tyto struktury za určitých podmínek mohou vytvářet společnou identitu, zájmy a hodnoty jejich aktérů. Tento zvýšený zájem o hodnoty a normy může být někdy nesprávně připodobňován k idealismu, i přes to, že zájem jejich zkoumání je velmi odlišný - zatímco idealisté se zabývají, především tím *jaký by svět měl být*, tak hlavním zájmem konstruktivistů je zkoumat to *jak je svět utvářen*.

Ve vztahu k bezpečnostním studiím se pak konstruktivismus, jakožto jedna z kritických teorií, snaží najít jiná vysvětlení, než jaká nabízejí ostatní teoretické přístupy, kterými jsou zejména realismus a liberalismus. Pro realismus je nejdůležitějším faktorem na utváření mezinárodní a bezpečnostní politiky rozdělení moci a fakt, že i přesto že válka zrovna neprobíhá, tak je mezi státy neustále očekávána a mír je tak pouze dočasný. Liberalismus na druhé straně tvrdí, že státy nad sebou dobrovolně vytvářejí instituce, aby podpořily spolupráci mezi sebou, za účelem společného zájmu, kterým je jejich vlastní přežití. Pro hlubší analýzu bezpečnostního společenství (takového, jehož cílem je trvale udržitelný mír) se tak podle mého názoru nejvíce hodí právě *konstruktivismus*, podle kterého za určitých podmínek dochází k vytváření společné identity a norem mezi jeho členy, jež nakonec vedou k trvale udržitelnému míru uvnitř takového společenství.¹

1.2 Teorie bezpečnostních společenství

Koncept bezpečnostního společenství byl a je určitým pokusem na nalezení řešení pro nejistotu států v mezinárodním prostředí. Z tohoto důvodu úzce souvisí s oblastí kolektivní bezpečnosti, a to v tom smyslu, že má za cíl poskytnutí kolektivní bezpečnosti svým členům uvnitř takového společenství.

¹ ULUSOY, Hasan. *Revisiting Security Communities After the Cold War: The Constructivist Perspective*. *Perceptions: Journal of International Affairs* VIII (3), 2003, 161-197.

Teoretický a empirický základ této teorie položil Karl Deutsch ve svém díle *Political Community and the North Atlantic Area*². Deutsch definoval bezpečnostní společenství jako: „uskupení států, které dosáhly takového stupně integrace, že zde existuje skutečná jistota, že členové takovéto komunity nebudou bojovat mezi sebou fyzicky, ale že vyřeší své spory nějakým jiným způsobem“ [Deutsch 1957]. Stručně řečeno říká, že státy, které jsou členy takového společenství, mezi sebou vytvořily nejen určitý stabilní řád, ale také trvale udržitelný mír. Dále rozdělil bezpečnostní společenství na dvě varianty: *amalgamované* a *pluralistické*, kde v obou případech jsou očekávány změny vedoucí k dlouhodobě udržitelnému míru. Liší se od sebe však tím, že zatímco v prvním případě se státy sjednotí úplně (jako příklad uvádí spojení třinácti bývalých amerických kolonií), tak v druhém případě si i přes vytvoření bezpečnostního společenství zachovávají svou vlastní suverenitu.

Dalším důležitým mezníkem v teorii bezpečnostních společenství se stalo dílo autorů Adlera s Barnettem, kteří se zaměřili především na vývoj takových společenství. Ve své práci *Security Communities*³ lépe identifikovali podmínky, za kterých k jejich vytváření nejčastěji dochází. Zaměřili se především na pluralistický typ, který se podle jejich názoru nejčastěji vyskytuje v mezinárodním prostředí po konci studené války. Bezpečnostní společenství volně popisují jako „společenství suverénních států, které se dohodly na tom, že vedení války mezi sebou je pro ně nepřijatelné, na politických, ekonomických, sociálních a morálních hodnotách spojených s demokratickou formou vlády a na důležitosti práva a ekonomických reforem při zajištění kolektivní bezpečnosti skrze proces, ve kterém se státy sbližují na bázi sdílených hodnot a společné identity.“ [Adler, Barnett 1998]. Bezpečnostní společenství je tak podle nich sociálně konstruované a to především v závislosti na společné komunikaci, diskursu, interpretaci informací a také materiálnímu zázemí. *Sdílená identita* je pak klíčovým prvkem takového společenství. Společné definování sebe sama vytváří vnitřní normy, které umožňují lidem z různých členských států poznat se lépe navzájem a díky tomu efektivněji reagovat na společné problémy. To co vytváří bezpečnostní společenství je tedy především vzájemná odezva, která vyplívá z odpovědí na otázky „*kdo jsem já?*“ a „*kdo jsou ti ostatní?*“. Jinými slovy je to tedy právě *společná identita*, která tvoří základ pro jakékoliv bezpečnostní společenství. V díle také blíže prozkoumali tři fáze, kterými ve svém vývoji bezpečnostní

² DEUTSCH, Karl W. *Political community and the North Atlantic area: international organization in the light of historical experience*. New York: Greenwood Press, 1957, XIII, 228 s.

³ ADLER, Emanuel a Michael N BARNETT. *Security communities*. New York: Cambridge University Press, 1998, xiii, 462 s. ISBN 05-216-3953-0.

společenství procházejí. Jedná se o *rodící se, rostoucí a vyspělou fázi* bezpečnostních společenství. Poslední typ - tedy *vyspělé* navíc rozdělili na *volně*, nebo *těsně* spojené, podle intenzity vzájemné spolupráce.

1.3 Kritika teorie bezpečnostních společenství

Teorie se nevyhnula velké řadě kritických reakcí. Velmi zajímavá je podle mého názoru především kritika Ondřeje Ditrycha, kterou nastínil ve svém díle *Security community: A future for a troubled concept?*. Ta se zaměřuje na Adlerův a Barnettův pokus o znovuoživení teorie, který autor považuje za „teoreticky složitý a metodologicky povrchní“ [Ditrych 2014: 353].

Teoretickou složitost jejich pojetí vidí v tom, že ve své definici bezpečnostního společenství vynechali komunikaci (jež byla základním kamenem původního konceptu) a nahradili jí mnohem méně jednoznačným a hůře dokazatelným „balíčkem“, jakým jsou *sdílené ideje, vzájemné interakce a společná reciprocita*. Dalším krokem vedoucím ke větší složitosti konceptu je fakt, že zatímco původní Deutschova definice pluralistického bezpečnostního společenství se omezovala pouze na nadnárodní regiony sdílející spolu hranice přímo, tak Adler s Barnettem k těmto regionům přidali nové, které spolu *prostorově sousedit nemusí* (jako příklad této nové kategorie uvádí jejich analýzu transatlantické oblasti a jejich příklad možné existence bezpečnostního společenství mezi Spojenými Státy Americkými a Izraelem) [Adler, Barnett 1998: 33]. Zavedení takovýchto regionů pak činí koncept ještě více obtížnějším na pochopení a empirická platnost takových analýz může být přinejmenším značně diskutabilní. Jako další úskalí považuje *přehnané zaměření zájmu autorů o oficiální instituce*, které ve skutečnosti mohou představovat jen jakési prázdné nádoby, zatímco je věnována jen omezená pozornost jiným místům a oblastem, ve kterých se případně mohou objevovat důležité sociální interakce.

Metodologickou povrchnost jejich práce pak ilustruje zejména na třech vývojových fázích bezpečnostních společenství. Definiční znaky pro rodící se bezpečnostní společenství (tak jak je autoři nadefinovali) se zdají být tak nízké, že takováto společenství můžeme pozorovat téměř všude na světě, pokud splňuje podmínky existence nějaké formální instituce a absenci války. Zbývající dvě, tedy rostoucí a vyspělá fáze pak vykazují známky liberální předpojatosti jejich autorů, kdy cesta k dokončení bezpečnostního společenství a tedy vidině stabilního míru mezi jeho členy vede v drtivé většině případů především pouze formou stále hlubší formální institucionalizace. V neposlední řadě jsou pak podle něj bezpečnostní společenství v podání Adlera a Barnetta často nesprávně koncipovány spíše jako jakýsi

instrument sloužící zájmům státu, než jakožto výsledek očekávání udržitelného míru uvnitř jeho společenských struktur. Pozornost se tak nově obrací i na účinky vně takovýchto společenství a nezabývá se již pouze těmi vnitřními.

I přes svou kritiku si však myslí, že „koncept bezpečnostního společenství může mít pro současná bezpečnostní studia značný užitek“ [Ditrych 2014: 353], a to především pokud by byl zbaven těžkostí, které jeho znovuoživení přineslo. Vyzývá tedy po lepší teoretické specifikaci konceptu – takové, která by zachovala potenciál pro různorodost bezpečnostních společenství a tím obnovila důslednost, transparentnost a spolupráci napříč vědeckými disciplínami v jejich dalším zkoumání. Analýza takovýchto společenství by se měla zbavit svého přílišného zaměření na formální instituce a zkoumat spíše sociální interakce napříč různými místy a oblastmi ve kterých mohou probíhat. Dále doporučuje, abychom o hranicích bezpečnostních společenství přemýšleli s maximální otevřeností, neboť se nemusí nutně shodovat s národními hranicemi jednoho nebo více států (může jít také například o hranice oddělující jednotlivé trhy). Nakonec nabádá k tomu, aby se výzkumníci začali věnovat také otázce rozpadu takovýchto společenství, neboť tomuto fenoménu se dosud až na výjimky, téměř nikdo nevěnoval.⁴

Pro účely mé práce je zajímavá především jeho *kritika přílišného zaměření na tvorbu oficiálních institucí*, neboť ta v Severském regionu přišla až dlouho po vytvoření bezpečnostního společenství, což nasvědčuje tomu, že jiné faktory hrály ve vzniku *severské kolektivní identity* mnohem důležitější roli.

Alexander Wendt se ve své práci *Collective Identity Formation and the International State* pokusil identifikovat prvky, které vedou ke vzniku a posilování *kolektivní identity* mezi jednotlivými státy⁵. Jako velmi důležitý v tomto ohledu označil nárůst jejich *vzájemné závislosti*. Ta může podle Wendta narůstat především dvěma způsoby - *zvyšující se reciprocitou* mezi nimi, zapříčiněnou např. společným obchodem a tokem peněz napříč hranicemi, anebo *vnímáním společných hrozeb*, které nemusejí mít přímo podobu nějakého vnějšího agresora, ale může jít také o abstraktní hrozby jako je např. strach z jaderné války, nebo ekologického kolapsu [Wendt 1994: 389]. V případě Severských zemí můžeme vyzorovat oba dva tyto způsoby, neboť již krátce po konci druhé světové války tvořily všechny zbylé Severské státy

⁴ DITRYCH, O. *Security community: A future for a troubled concept?* International Relations. 2014, 28(3), 350-366. DOI: 10.1177/0047117814545952. ISSN 0047-1178. Dostupné také z: <http://ire.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0047117814545952>

⁵ WENDT, Alexander. *Collective identity formation and the international state*. American political science review, 1994, 88.02: 384-396.

dohromady vždy nejdůležitějšího obchodního partnera pro každou jednotlivou zemi v regionu⁶ a společnou hrozbu ze strany Sovětského svazu (včetně hrozby jaderné války) pocíťovaly všechny Severské státy bez výjimky. Dalším důležitým aspektem působícím jaksi mimo dva výše zmíněné je pak podle Wendta také sdílení podobných hodnot jako je víra v demokracii, společné odhodlání hájit lidská práva, anebo společný koncept tzv. welfare státu [Wendt 1994: 390]. Severský region tuto definici splňuje téměř dokonale, což nasvědčuje faktu, že společná kolektivní identita Severských zemí je velmi silná.

1.4 Konceptualizace pojmů

Koncept bezpečnostního společenství v mé práci bude převzat z díla Security Communities od autorů Adlera s Barnettem a to z důvodu jeho větší relevance v současné době. Deutsch přišel se svou teorií, krátce po začátku studené války, kdy byla situace v mezinárodních vztazích zcela odlišná od té dnešní. Oproti tomu Adler s Barnettem napsali své dílo až po jejím skončení a je tak podle mého názoru mnohem aktuálnější. K našemu účelu poslouží jejich definice *vyspělé fáze pluralitního bezpečnostního společenství*, protože Severské státy se při společné integraci své suverenity doposud nikdy nevzdaly. Zdali se jedná o volně, nebo pevně spojené bezpečnostní společenství, bude blíže prozkoumáno ve třetí kapitole mé práce.

„Pluralitní bezpečnostní společenství“ je tedy nadnárodní oblastí, kterou tvoří suverénní státy, jejichž obyvatelé očekávají řešení společných problémů mezi sebou mírovou cestou. Jedná se o výsledek integrace, kdy se státy nevzdávají své vlastní suverenity, ale vytvářejí instituce k řešení společných problémů [Adler, Barnett 1998: 30]. *„Vyspělá fáze bezpečnostního společenství“* je typická tím, že státy již sdílejí *společnou identitu* a z tohoto důvodu je stále více nepravděpodobné jakékoliv agresivní jednání mezi nimi. Členové také proklamují podobný způsob života uvnitř společenství. Existuje zde neoficiální systém vládnutí založený na společné interpretaci informací a kolektivní identitě, díky čemuž se i přes možné rozdílné zájmy členů předpokládá, že vůči sobě budou projevovat politiku zdrženlivosti a nedojde zde k použití jakékoliv formy násilí. Bezpečnostní společenství je tedy vytvořeno a existuje zde očekávání dlouhodobě *udržitelného míru* mezi jeho členy [Adler, Barnett 1998: 55]. Vyspělá fáze bezpečnostního společenství se dále dělí na volně a pevně spojené a Adler

⁶ WIBERG, Hakan. *The Nordic Security Community: Past, Present, Future: Emmanuel Adler, Michael Barnett and Anomalous Northerners*, in Bertel Heurlin and Hans Mouritzen (eds) *Danish Foreign Policy Yearbook 2000* (Copenhagen: DUPI, 2000), s. 295.

s Barnettem je definují takto: „*Volně spojené pluralitní bezpečnostní společenství*“ je takové, u kterého se vyskytují jen minimální definiční znaky takového společenství a žádné jiné. Jedná se o nadnárodní oblast tvořenou suverénními státy, jejichž občané, vzhledem k podobnému uvažování a společné kultuře, neočekávají žádné agresivní jednání mezi sebou a z toho důvodu se dohodli na praktikování zdrženlivosti ve sporech, které mezi sebou vedou [Adler, Barnett 1998: 30]. „*Pevně spojené pluralitní bezpečnostní společenství*“ je pak takové, ve kterém existují společné nadnárodní a mezinárodní instituce, volný pohyb obyvatel uvnitř společenství, spolupráce na úrovni národních institucí a určitá forma kolektivního bezpečnostního systému. [Adler, Barnett 1998: 30].

2. Historický vývoj bezpečnostní spolupráce Severských zemí

2.1 Bezpečnostní spolupráce před druhou světovou válkou

Určité počátky spolupráce mezi obyvateli Severského regionu můžeme vystopovat již od éry Vikingů, která byla obdobím severského *expansionismu*. Vikingové byli pohanští válečníci, kteří obývali oblasti dnešních Severských států. Odtud podnikali válečné výpravy, při kterých plenili velkou část dnešní Anglie, Francie, nebo Pobaltí, ale dostali se také až do oblastí dnešní Itálie, Ruska, či Černého moře. Zajímavý je fakt, že když se první Vikingové usadili koncem devátého století na Islandu, tak zde již existovala početná komunita irských mnichů a poustevníků, čímž se dnes vysvětluje kombinace severské a keltské kultury na ostrově. V tomto období se také ústně i písemně šířila společná severská mytologie, která napomohla v tvorbě *společné identity severanů*. Křesťanství, které se nejprve dostalo do Dánska ze severu Francie, se do konce dvanáctého století rozšířilo po celém Severském regionu a stalo se jedním z největších přínosů pozdní vikingské éry. Obohatilo Severský region o nový způsob myšlení a umožnilo tak jeho začlenění do širší západně kulturní komunity. Aktivity Vikingů a raných křesťanů předznamenaly jedno z prvních období faktické spolupráce mezi královstvími severu, tedy založení *Kalmarské Unie*. Jednalo se o unii Dánského, Švédského a Norského království, spojených pod jediným suverénem (de facto zahrnovala celý Severský region, neboť Island v té době patřil norskému království a Finsko spadalo pod království švédské) a ve své době tvořila druhý největší územní celek v Evropě spravovaný pod jediným suverénem. S koncem Kalmarské unie v šestnáctém století začaly na severu silně rezonovat myšlenky na reformaci církve. Ta byla v regionu úplná a sjednotila tak tehdejší aktéry pod společný náboženský proud *Lutheránství*, který je pro region typický dodnes.

Období mezi sedmnáctým a devatenáctým stoletím se vyznačovalo spíše *konflikty*, nežli spoluprací. Soupeření o nadvládu v Baltském regionu se stalo dominantním prvkem sedmnáctého století a vítězně z něj vzešlo především Švédsko. Švédská nadvláda však znamenala neustálé války s Dánskem, které se nehodlalo svého postavení vzdát bez boje. Obrat nastal až ve století osmnáctém, kdy dominantní Švédsko ztratilo poslední zbytky své dosavadní slávy na úkor stále se posilujícího vlivu Ruska a severoněmeckých států. Švédská hegemonie v Baltském regionu, tak začala postupně ustupovat. Století devatenácté pak znamenalo definitivní úpadek vlivu dvojice imperiálních států Švédska a Dánska. To se projevilo

především při Napoleonských válkách, kdy již bylo patrné, že žádná ze Severských zemí nebude sama schopna ovlivnit konání nových mocností v regionu. V této době tak bylo například *Finsko připojeno k Rusku*. Po Vídeňském kongresu se pak *Norsko stalo součástí Švédska a Dánsko si ponechalo oblasti Islandu, Grónska a Faerských ostrovů*. Do počátku dvacátého století se tak region skládal ze dvou původních autonomních států Dánska a Švédska a tří závislých „kolonií“ tedy Islandu, Finska a Norska. Dopady šířícího se *nacionalismu* na počátku století dvacátého však znamenaly stále se zvyšující požadavky po *nezávislosti*, které nakonec vedly k *uznání samostatnosti* Norska v roce 1905, Finska v roce 1917 a Islandu v roce 1944. V tomto období se také objevil jeden z posledních konfliktů v regionu a to konflikt mezi Švédskem a Finskem o oblast tzv. Alandských ostrovů, který byl nakonec vyřešen až rozhodnutím Společnosti národů v roce 1921 ve prospěch Finska. *Spolupráce* se výrazně upevnila až v meziválečném období, a více se prohloubila za studené války, kdy Severský region tvořil jakýsi blok mezi kapitalistickým a komunistickým světem.⁷

2.2 Bezpečnostní spolupráce za studené války

Všech pět Severských zemí, které spolu sdílely podobnou kulturu a demokratické politické zřízení, se na počátku studené války staly díky své geografické poloze jakýmsi nárazníkovým blokem (strategickým a kulturním) v tehdejší bipolárním světě. V případě Norska a Finska byl tento fakt navíc umocněn společnými hranicemi se Sovětským svazem. Z tohoto důvodu se krátce po začátku studené války začaly objevovat myšlenky a snahy na vytvoření jakéhosi pan-severského bezpečnostního systému. První iniciativa vzešla ze Švédska, které se pokusilo iniciovat vznik tzv. *Skandinávské Bezpečnostní Aliance*. Ta měla zahrnovat možnosti budoucí vojenské spolupráce za účelem obrany severské neutrality a měla být nezávislá na velmocenských blocích. Situace Finska, které prošlo dvěma válkami se sovětským svazem, však vytvoření takového paktu znemožňovala, neboť Finsko nemohlo ignorovat názor tak silného souseda, se kterým sdílí velkou část svých hranic. Ze strany Švédska se tak objevily návrhy, aby se Finsko připojilo až po souhlasu Sovětského svazu, avšak ten takovéto připojení razantně odmítl. Sovětský svaz se navíc vyslovil, že Finsko musí zůstat neutrální a nakonec byla mezi nimi podepsána dohoda o tom, že se ani do budoucna nepřidá do žádné aliance, která by byla vojenské povahy. V reakci na to se pak Dánsko, Norsko a Island staly zakládajícími

⁷ ARTER, David. *Scandinavian politics today: The historical roots of Nordic co-operation and conflict*. 2nd ed. Manchester: Manchester University Press, 2008. Politics today (Manchester, England), 12-20.

členy *Severoatlantické aliance (NATO)*, čímž se de facto přidaly k západnímu bloku. Zajímavý byl však rozdíl mezi postojem k nově vzniklé alianci v případě Dánska na straně jedné a Norska s Islandem na straně druhé. Zatímco v případě Dánska šlo spíše o poslední možnost jakési bezpečnostní záruky, tak Norsko a Island měly se západem, především pak Spojenými státy americkými, úzké vztahy již v minulosti, což se později projevilo na rozdílném působení těchto zemí v rámci NATO. Ztroskotání Skandinávské Bezpečnostní Aliance, dánské, norské a islandské připojení k NATO a finská smlouva o neúčasti ve vojenských aliancích pak vedly Švédsko k nastavení tradiční politiky neutrality. Následné politicko-bezpečnostní uspořádání Severského regionu během studené války pak dostalo název „*Nordic balance*“⁸.

Nordic balance byl především výsledkem kombinace tří skutečností a to: 1) *členství Islandu, Dánska a Norska v Severoatlantické alianci*, 2) *švédské politiky neangažovanosti v době míru a neutrality v době války* (podpořené silnou národní armádou), 3) *finských vazeb na Sovětský svaz*. Estonský politolog Toivo Miljan popsal Nordic balance jako: „konceptní rámec užívaný Severskými státy pro posuzování možných dopadů akcí jednoho státu na druhý, za situace předvídatelnosti zpětných reakcí, které by takovéto akce vyvolaly v situaci bipolárně rozděleného světa“ [Miljan 1977: 277]. Zjednodušeně řečeno tak šlo o vyvážené bezpečnostní nastavení, jež si Severské země zvolily a které vedlo k tomu, že se vytvořila jakási rovnováha mezi sférami vlivu supervelmocí v regionu. Jednotlivé státy se snažily tuto rovnováhu udržet a ta nakonec vedla k tomu, že po celou dobu trvání studené války nedocházelo v Severském regionu k téměř žádnému pnutí a region byl značně stabilní. Nordic balance skončil s rozpadem Sovětského svazu a Severským zemím se po skončení bipolárního rozdělení světa otevřely nové výzvy a možnosti pro hlubší spolupráci a to nejen v oblasti bezpečnosti.⁹

2.3 Bezpečnostní spolupráce po konci studené války

Po rozpadu Sovětského svazu se geopolitická a geostrategická situace v regionu značně změnila - Severské země přestaly nadále býti nárazníkovými státy přinejmenším v ideologickém slova smyslu. V regionu také došlo k obnovení nezávislosti tří pobaltských republik Estonska, Litvy a Lotyšska, čímž se otevřely nové možnosti spolupráce, která začala

⁸ ARTER, David. *Scandinavian politics today: The strategic security environment*. 2nd ed. Manchester: Manchester University Press, 2008. Politics today (Manchester, England), 257-287.

⁹ HEIDAR, Knut. *Nordic politics - comparative perspective: Security Policies from Constraints to Choice*. Oslo: Universitetsforlaget, c2004, 228-234.

téměř okamžitě. Vůdčí roli v poskytování bezpečnostních záruk v regionu převzala Severoatlantická aliance a Evropská Unie. Dva zbývající nečlenové Severoatlantické aliance Finsko a Švédsko navázaly spolupráci skrze program *Partnerství pro mír* (Partnership for Peace) a začaly participovat spolu s ostatními na jejich společných silách rychlé reakce, čítajících kolem 30 000 vojáků (*NATO Response Force*). Podobná je i spolupráce v rámci Evropské Unie - k Dánsku, které se stalo členským státem již za studené války, se postupně připojilo k EU také Švédsko a Finsko. Mimo EU tak do dnešní doby zůstalo pouze Norsko a Island, jejichž vazby na Evropskou unii jsou však značné (oba jsou například členové Evropského sdružení volného obchodu). V rámci společné bezpečnostní a obranné politiky EU pak začaly vznikat společné vojenské celky (*EU Battlegroups*), přičemž v rámci Severského regionu vznikla *Nordic Battlegroup*, sdružující vojáky Švédska, Finska, Norska, Irska a tří pobaltských republik, jež čítá kolem 2500 vojáků. Všechny Severské země (kromě Islandu, který nemá vlastní armádu) se také velmi intenzivně zapojují v mezinárodních operacích humanitárního i vojenského charakteru jakými jsou např. *peacekeepingové* mise. Za tímto účelem všechny Severské země reorganizují své ozbrojené složky z tradiční funkce, kterou je obrana vlastního území, na větší akceschopnost a profesionalitu, jež je vhodnější pro zapojování se v rozličných mezinárodních misích. Určitou výjimkou je pouze Finsko, jehož převažující vojenskou doktrínou stále zůstává obrana vlastního území, a to především z důvodu stále pocíťované hrozby ze strany sousedního Ruska, avšak k určité reorganizaci armády dochází i zde.¹⁰

Jednou z posledních iniciativ v oblasti společné bezpečnosti se pak stalo vytvoření *Severské Obranné Spolupráce* (Nordic Defence Cooperation, zkr. NORDEFECO) v roce 2009. Jedná se o mezinárodní organizaci, která sdružuje všech 5 Severských zemí – tedy Island, Norsko, Švédsko, Finsko a Dánsko a jejíž členství je dobrovolné. NORDEFECO se podle vlastních slov snaží o „posilování obranyschopnosti členských států a dosahování jejich vzájemné synergie a efektivní spolupráce“¹¹, čehož je dosahováno, jak na politické, tak na vojenské úrovni. Nové hrozby současného světa také nutí Severský region zabývat se problematikou tzv. „soft security“, mezi kterou patří například boj proti terorismu, organizovanému zločinu, kybernetickým útokům anebo problematika ilegální imigrace, jejichž potírání Severskými státy je v porovnání se zbytkem světa na velmi vysoké úrovni.

¹⁰ ARTER, David. *Scandinavian politics today: Post-Cold War security in northern Europe*. 2nd ed. Manchester: Manchester University Press, 2008. Politics today (Manchester, England), 287-294.

¹¹ The basics about NORDEFECO. *Nordic Defense Cooperation official webpage* [online]. [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: <http://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>

3. Aplikace teorie bezpečnostního společenství na případu Severského regionu – neobvyklí severané

Severský region byl tradičně považován (i podle Deutsche samotného) za typický a nesporný příklad úspěšně dokončeného bezpečnostního společenství. Jak praví Ole Wæver¹²: „Někteří mohou pochybovat o Západní Evropě jakožto bezpečnostním společenství, avšak téměř nikdo nepochybuje existenci takového společenství mezi USA a Kanadou, anebo v případě Severských zemí.“ [Wæver 1998: 72]. I přes to však severský případ nebyl nikdy moc zkoumán, a to nejspíše z důvodu, že se zdá být až příliš jasným – nikdo si již totiž nedokáže představit válku mezi Severskými zeměmi, což je perfektním důkazem existence takového společenství. V posledních letech byl však tento fakt vyzván několika pracemi od autorů jako Hakan Wiberg, nebo Ole Wæver. Oba autoři se snaží analyzovat anomálie, které vznik a vývoj Severského bezpečnostního společenství provázely a porovnat je s danou teorií.

Severské bezpečnostní společenství je bezesporu příkladem *pluralitního bezpečnostního společenství*. „Pevně spojené“ je však jen v některých jeho oblastech jako je např. volný pohyb obyvatel. Obecně však platí, že severská spolupráce nebyla doposud schopna překonat konflikt jednotlivých národních zájmů, a to především kvůli neochotě úzce spolupracovat za účelem dlouhodobých cílů a vizí. Nejslabší stránkou Severského bezpečnostního společenství se zdá být oblast bezpečnosti.¹³

Kdy tedy bezpečnostní společenství v regionu vlastně vzniklo? Většina autorů se shoduje na tom, že poslední tedy vyspělá fáze je v regionu patrná od počátku dvacátého století [Wæver 1998: 72; Wiberg 2000: 293], neboť právě v této době již nedošlo k žádnému použití násilí i přes skutečnost, že zde existovala celá řada konfliktů, které by za normálních okolností nejspíše vedly k válce. Jednalo se o Norskou secesi od Švédska v roce 1905, spor o Alandské ostrovy mezi lety 1918-21, spor o Špicberky, vyhlášení nezávislosti Islandu, a norskodánské soupeření o Grónsko. Význam těchto konfliktů je důležitý především v tom, že problémy týkající se secese, spory o území, nebo otázky týkající se samostatnosti velice často vedou k

¹² Ole Wæver byl jeden ze spolupracovníků Adlera s Barnettem, který pro účely jejich práce vypracoval analýzu bezpečnostního společenství v Západní Evropě

¹³ WÆVER, Ole. *Security communities: Insecurity, security and asecurty in the West European non-war community*. New York: Cambridge University Press, 1998. ISBN 05-216-3953-0.

použití vojenské síly, avšak v případě Severského regionu byly všechny výše zmíněné vyřešeny pouze mírovými prostředky.

Budování bezpečnostního společenství podle Adlera s Barnettem probíhá na třech úrovních [Adler, Barnett 1998: 37]. První zahrnuje podmínky vedoucí k jeho vytvoření, mezi které patří změny ve strukturách společnosti, nová interpretace reality, a působení vnějších hrozeb. Druhá se vyznačuje nárůstem transakcí napříč státy a vytvářením organizací. Ve třetí úrovni pak vzniká společná důvěra založená na kolektivní identitě. Dalším důležitým faktorem působícím mimo zmíněnou trojici je pak často role nějakého nejsilnějšího státu v regionu, který tlačí ostatní k vytvoření bezpečnostního společenství a jehož síla nemusí být nutně vojenská, či ekonomická, ale daný stát může dominovat i v jiných oblastech.

Když se zaměříme na první úroveň, tedy prvotní podmínky, které vedly k vytvoření, tak je patrné, že již v devatenáctém století docházelo k velkým změnám ve strukturách severské společnosti, ať už byly demografické, ekonomické, anebo jiné. První anomálii však můžeme spatřit *ve vlivu vnějších hrozeb*. I přesto, že po určitou dobu cítil každý Severský stát nějakou formu vnější hrozby, tak až do počátku studené války nebyly tyto hrozby pro Severské státy nikdy společné a na vznik společenství tak nejspíše neměly žádný vliv.

Na druhé úrovni se Severské bezpečnostní společenství zdá být také anomální. Pokud datujeme vyspělou fázi k začátku dvacátého století, pak téměř veškerá *institucionalizace přišla až daleko po vytvoření takového společenství*. Nedá se ani říci, že by bylo vybudováno na nějaké formě vojenské spolupráce, neboť v regionu doposud *nevznikl systém kolektivní bezpečnosti* a v oblasti armády se Severské státy začaly více integrovat, až po skončení studené války.

V oblasti ekonomických transakcí Severské státy vykazují další anomálii: *stalo se totiž až po vytvoření bezpečnostního společenství, že obchod mezi nimi začal narůstat*. Wiberg upozorňuje na rapidní nárůst během první a druhé světové války, který vyvrcholil kolem roku 1960, kdy podíl ekonomických transakcí ze všech Severských států dohromady, tvořil 20-25% podílu na ekonomice každé jednotlivé země, čímž se poprvé v historii stal Severský region nejdůležitějším obchodním partnerem pro všechny státy, které ho tvoří [Wiberg 2000: 295]. Je však velmi zajímavé, že nárůst ekonomických transakcí *nevedl k nárůstu politické integrace*. V regionu tak nevznikly nadnárodní instituce, které by členské státy nějakým způsobem zavazovaly, anebo k něčemu nutily. Takovýto charakter neměl Nordic Council z roku 1953, ani Nordic Council of Ministers z roku 1970 (oba jsou spíše poradními orgány na parlamentní a mezivládní úrovni) a v regionu nikdy nevznikl společný severský soud.

Zbývá už jen poslední anomálie, a to fakt, že *Severské bezpečnostní společenství nebylo vybudováno kolem žádného hegemonního státu v regionu*. Švédsko sice po Napoleonských

válkách představovalo hegemonu, co do síly armády a Dánsko pak ekonomicky dominovalo v devatenáctém století. Co se týče politického vývoje, pak v Norsku byl ustaven parlamentarismus téměř o generaci dříve, než v jiných Severských státech a Finsko bylo první zemí v regionu s univerzálním volebním právem. Nedá se však říci, že tyto „dočasné hegemonie“ měly na vznik bezpečnostního společenství jakýkoliv vliv.

Kromě výše zmíněných anomálií však existují oblasti, ve kterých vývoj Severského regionu podává velmi dobrý základ pro danou teorii. Jedná se především o vývoj na třetí úrovni budování bezpečnostního společenství, konkrétně pak v oblastech jako jsou komunikace, tvorba kolektivní identity, nebo vznik společných norem.

Podobný jazyk a společné náboženství usnadnili komunikaci v regionu mimo jiné tím, že poskytly společný základ pro chápání okolního světa a vývoj severských hodnot. V regionu skutečně existuje něco jako *jazykové společenství*, neboť dánština, norština a švédština jsou podobné do takové míry, že s trochou snahy a dobré vůle si vzájemně rozumí (pokud ne, tak je využívána angličtina jako možná náhrada). Téměř každý obyvatel Islandu navíc ovládá, alespoň jeden ze Skandinávských jazyků a velké množství vzdělaných Finů je schopno mluvit Švédsky. *Protestantskou kulturu* sdílejí všechny Severské státy bez výjimky a sekularizace měla v regionu jen nepatrný vliv. Většinu národních mýtů, jako je například vikingská mytologie, přijaly za své všechny státy regionu, stejně jako svůj *společný historický původ*. Hnutí z první poloviny devatenáctého století, jež se snažilo o větší kulturní a politickou jednotu regionu, navíc vytvořilo společnou ideologii zvanou „*Scandinavianism*“, později přejmenovanou na „*Nordism*“ (byl tak zdůrazněn fakt, že Finsko se stalo součástí regionu se stejnou důležitostí). Tato ideologie má původ v hnutí akademických profesorů a studentů, které se později rozšířilo i na střední vrstvy a na konci devatenáctého století zahrnovalo i organizace pracujících. Toto hnutí se podle Wiberga také stalo jedním z faktorů, které napomohly zabránit ozbrojenému střetnutí při Norském vyhlášení nezávislosti [Wiberg 2000: 296]. *Další ideologii spojující region je severská politika neutrality*. Tu poprvé praktikovalo Švédsko po roce 1814 a krátce před první světovou válkou ji převzaly také Dánsko a Norsko, kde byla úzce spjata s již existujícím *pacifistickým hnutím*. Skutečnost, že se Severské státy řídily politikou neutrality, aby se vyhnuly zapojení v první světové válce, pak jen podtrhla tuto tradici a neutralita zůstala dominantním prvkem severské politiky až do počátku druhé světové války. Pocit sounáležitosti se dá dobře ilustrovat také na další tradici ve struktuře Severského regionu – *jeho nevládních organizacích*. Ať mluvíme o odborových svazech, vědeckých sdružení, sportovních organizacích, nebo jiných, tak zde velmi často existuje společná severská organizace, jež

sduzuje její jednotlivé národní větve. Tento brzký vývoj občanské společnosti a jejích sdílených identit v regionu předcházela a posilovala pozdější spolupráci na vládní úrovni.

Podle výše zmíněného je tedy patrné, že *Severské státy vykazují silné známky společné identity*, je však nutno dodat, že ne všechna identita je sdílena. Pojem „severský“ se totiž doposud nestal náhrádkou za dánský, norský, apod. – *společná identita tak spíše koexistuje s identitami jednotlivých států* a nikdy mezi nimi nepanoval žádný rozpor. Zvláštní sílu Severského bezpečnostního společenství můžeme vidět v tom, že společná identita nebyla nikdy chápána jakožto hrozba pro jednotlivé národy a severští migranti (kteří tvoří nejpočetnější menšinu v každé Severské zemi) nejsou považováni za „někoho odlišného“ již po několika generacích.¹⁴

Vznik a vývoj Severského bezpečnostního společenství se tedy *vymyká svému teoretickému modelu*. S největší pravděpodobností jde o *volně spojené bezpečnostní společenství* (pevně spojené jen v některých oblastech jako je volný pohyb obyvatel), jež nebylo vybudováno skrze žádné instituce a chybí v něm snahy o hlubší bezpečnostní spolupráci. Jednotlivé státy navíc nejsou zcela ochotny obětovat vlastní zájmy na úkor společenství jakožto celku a není zde snaha vybudovat novou společnou identitu, která by oslabila, či nahradila jednotlivé identity národní. Jedno z možných vysvětlení těchto anomálií můžeme vidět v tom, že Severský region je jen jakýmsi sub-regionem uvnitř většího celku, kterým je Evropa a tudíž se necítí tolik odpovědný za svou vlastní bezpečnost.¹⁵

¹⁴ WIBERG, Hakan. *The Nordic Security Community: Past, Present, Future: Emmanuel Adler, Michael Barnett and Anomalous Northerners*, in Bertel Heurlin and Hans Mouritzen (eds) *Danish Foreign Policy Yearbook 2000* (Copenhagen: DUPI, 2000), pp. 289–298.

¹⁵ WÆVER, Ole. *Security communities: Insecurity, security and asecurty in the West European non-war community*. New York: Cambridge University Press, 1998. ISBN 05-216-3953-0.

4. Institucionalizace Severského bezpečnostního společenství po druhé světové válce – limity a potenciál spolupráce do budoucna

4.1 Institucionalizace

Jak bylo již několikrát zmíněno, institucionalizace bezpečnostního společenství v Severském regionu přišla až dlouho po jeho vzniku, konkrétně pak po konci studené války. Největším úspěchem v dosavadní spolupráci Severských zemí bylo bezesporu vytvoření *Severské rady (Nordic council)*, která je dodnes nejvyšší severskou institucí. První návrhy na vytvoření instituce tohoto typu přišly již v roce 1946, kdy ministři spravedlnosti Dánska, Švédska, Norska a Islandu vyslovili požadavek, aby vznikl výbor za účelem větší spolupráce v oblasti legislativy. Ke konečné realizaci došlo v roce 1952 a nově vzniklý výbor byl pojmenován Severské rada. Zákonodárci všech zúčastněných států (s výjimkou Finska, které přistoupilo až v roce 1956) tak mohli, od této doby, začít aktivně spolupracovat v otázkách legislativy. Postupem času se spolupráce rozrostla i do mnoha dalších oblastí, zejména pak v rámci tzv. „nízké politiky“¹⁶. Oblasti zahraniční politiky a bezpečnosti však nebyly, především kvůli tehdy rozdílným zahraničně politickým koncepcím jednotlivých Severských států, do této nově vzniklé spolupráce zahrnuty. Situace se nezměnila ani po celou dobu trvání studené války, kdy se otázky bezpečnosti v rámci Severské rady staly jakýmsi tabu. Jednou z mála výjimek bylo vytvoření společných stálých ozbrojených sil pro mírové operace v rámci OSN – *Joint Nordic Committee for Military United Nations Matters (NORDSAMFN)*.¹⁷

Nové možnosti v bezpečnostní spolupráci se objevily ihned po skončení studené války, kdy se značně změnila podněty a výzvy pro ozbrojené složky Severských států. Již v roce 1992 se Severské země dohodly na nutnosti užší spolupráce v zahraniční a bezpečnostní politice, jež byla po celé trvání studené války zapovězena. Jednou z prvních iniciativ v nově vzniklé bezpečnostní spolupráci bylo společné vyzbrojení v rámci *Nordic Armaments Cooperation (NORDAC)* z roku 1994, díky kterému se podařilo mimo jiné zajistit společný nákup helikoptér a bojových vozidel. V roce 1997 se pak severská ministerstva obrany dohodla na vzniku

¹⁶ Zahrnující téměř všechny oblasti s výjimkou bezpečnosti, obrany a zahraniční politiky.

¹⁷ VIKTOROVÁ, Iva. *Severská spolupráce. Její proměny ve druhé polovině 20. století a současná podoba*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra západoevropských studií, 2008. 143 s.

Severské koordinované skupiny pro vojenskou podporu míru - *Nordic Coordinated Arrangement for Military Peace Support (NORDCAPS)*, jež posílala již fungující NORDSAMFN a jejímž cílem je zasahovat i na místech, ve kterých mírové operace nezajišťuje OSN. Krátce na to vznikla také Severská unijní bojová jednotka – *Nordic Battle Group (NBG)*, jež čítá kolem 2500 vysoce vyzbrojených vojáků (mimo Severské státy jsou v ní zastoupeny také ozbrojené jednotky ze tří Pobaltských republik) a která je připravena zasáhnout pod vlajkou Evropské Unie v rozmezí deseti dnů na jakémkoliv místě vzdáleném až 6000 km od Bruselu. Dalším dílčím úspěchem se stala spolupráce Severských zemí na ochraně vzdušného a pobřežního prostoru Islandu po odchodu amerických vojsk v roce 2006 (Island totiž jako jediný stát v regionu nemá vlastní armádu).¹⁸

Intenzivní bezpečnostní spolupráce, která přišla po konci studené války nakonec vyvrcholila v založení společné mezinárodní organizace - *Nordic Defence Cooperation (NORDEF)*. Hlavní důvody pro její vznik byly v první řadě ekonomické, neboť ozbrojené složky Severských států v této době čelily zamrzlým, anebo snižujícím se rozpočtům, zvyšujícím se nákladům na provoz a požadavkům na větší zapojení v nových mezinárodních konfliktech, které sebou konec studené války přinesl. Jedním z výsledků, které by NORDEF mohlo do budoucna přinést je tedy především šance na lepší využití obranných rozpočtů Severských zemí. Toho by mělo být dosahováno mimo jiné za pomoci spolupráce na výzkumu nových technologií, společném pořizování vojenské techniky, tréninku vojáků a vzdělávání armádních úředníků. V plánu je také posílená spolupráce v otázkách zahraniční politiky, do níž spadají konkrétní programy, jako je např. hlídkování Islandského vzdušného prostoru anebo ustavení *společných konzulárních a diplomatických misí*.¹⁹

¹⁸ BENDA, Martin. *Potenciál a limity severské spolupráce*. Praha: Karlova univerzita v Praze, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2010. 75 s.

¹⁹ The basics about NORDEF. *Nordic Defense Cooperation official webpage* [online]. [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: <http://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>

4.2 NORDEFKO - limity a potenciál budoucí spolupráce

Nejdůležitějším krokem vedoucím k institucionalizaci bezpečnostní spolupráce v Severském regionu se bezesporu stalo nedávné založení organizace s názvem *NORDEFKO*. Je však otázkou, do jaké míry bude úspěchem, neboť zkušenost spolupracovat v oblasti bezpečnosti, či zahraniční politiky v Severském regionu nebyla z historického hlediska nikdy zcela povzbudivá (např. ztroskotání Skandinávské Bezpečnostní Aliance po druhé světové válce). Jaké tedy mohou být limity a potenciál této nově vzniklé spolupráce do budoucna?

Jednu z prvních věcí, které by mohly limitovat spolupráci v oblasti bezpečnosti, můžeme vidět v *odlišném vnímání hrozeb*, kterým jednotlivé státy čelí. Pro Dánsko, které je obklopeno svými spojenci, již ztratily hrozby svůj územní charakter a mohly by přijít v podstatě odkudkoliv²⁰. Nejvíce se tak zaměřuje na vzdálené a nepřímé bezpečnostní výzvy, jako je zajištění míru a stability ve světě, nebo boj proti terorismu²¹. V případě Švédska je vnímání hrozeb podobné, neboť u něj, byť v menší míře, také ztratily podobu strachu o vlastní území. Patrná je zde navíc však značná obezřetnost vůči ruskému vlivu v Baltském moři²². Pro Norsko je největší bezpečnostní prioritou ochrana jeho nejsevernějších částí (High North region), a to především proti možným hrozbám ze strany Ruska, ale na druhou stranu se stejně silně zaměřuje i na vzdálené a globální hrozby²³. Finsko pak poskytuje zřejmě nejlepší příklad odlišného vnímání bezpečnostních hrozeb, neboť jeho společná hranice s Ruskem, spolu s jejich historickou zkušeností, vyústila ve stále vnímané nebezpečí ze strany tohoto východního souseda. Tento fakt může být dobře ilustrován na výroku bývalého finského ministra obrany Jyriho Häkämies: „Finsko v současnosti čelí třem hlavním bezpečnostním hrozbám a těmi jsou Rusko, Rusko a Rusko“²⁴. Hlavní důraz je tak, na rozdíl od ostatních Severských zemí, kladen na vyvážený systém obrany finského území. Znepokojení Islandu pak

²⁰ RASMUSSEN, M. V. 'What's the Use of It?': Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force. *Cooperation and Conflict* [online]. 2005, 40(1), 67-89 [cit. 2016-05-09]. ISSN 00108367.

²¹ DENMARK. *Agreement regarding Danish Defence from 2005 - 2009*. Danish Ministry of Defence, In: Copenhagen, June 2004.

²² SWEDEN. *The Swedish Defense Ministry Publication Series - Europe's security*. Swedish Defence Commission, In: Stockholm, 1999, 55th

²³ NORWAY. *Proposition to the Storting, no. 42 (2003–2004) -The further modernization of the Armed Forces 2005-2008*. Norwegian Ministry of Defence, In: Oslo, 2004, 12-13

²⁴ FORSS, Stefan. *Russian military thinking and threat perception: a Finnish view*. CERl Strategy Papers, Centre d'études et de recherches internationales, 2009, 5.

pramení především z hrozeb nevojenské povahy, než z těch tradičně bezpečnostních. Island se tak primárně zaměřuje na zajištění bezpečnosti svého moře, záchranné operace, anebo přírodní katastrofy, nicméně zůstává obezřetný i v otázkách územních nároků v Arktidě, která díky tání ledovců nabírá na své geopolitické důležitosti²⁵. Severský region se tedy jeví být značně rozdělen co do vnímání bezpečnostních hrozeb jednotlivých států. Takto odlišné pohledy by se do budoucna mohly stát určitou brzdou v dosahování dlouhodobě vytyčeného cíle, jakým je převzetí kolektivní odpovědnosti za bezpečnost celého regionu²⁶.

Z institucionálního hlediska by se dalším z limitů severské bezpečnostní spolupráce mohlo stát *nerovnoměrné členství v Evropských bezpečnostních institucích a v NATO*. V současné době jsou totiž Norsko, Dánsko a Island stálými členy Transatlantické aliance. Oproti tomu Švédsko a Finsko zůstaly nečlenskými zeměmi, i přes to, že považují NATO za významného politického spojence. Norsko a Island na druhou stranu nejsou členové Evropské Unie, a Dánsko si, i přes své členství, vyžádalo výjimku z její bezpečnostní a obranné spolupráce. Takto různorodé členství by mohlo v konečném důsledku spolupráci v oblasti bezpečnosti značně ztížit. Hlavním problémem s tím, že některé státy v regionu nejsou členy NATO a EU je totiž zejména ten, že jim v některých případech není umožněna participace na cvičeních a společných bojových skupinách uvnitř těchto organizací. Nicméně spolupráce v rámci NORDEFECO by se mohla stát dobrou příležitostí pro překonání těchto omezení (např. společným zapojováním severských jednotek v budoucnu) a tím také šancí na získání většího vlivu v těchto organizacích i pro země, které doposud jejich členy nejsou.²⁷ Profesor Magnus Petersson, který působí dlouhodobě v Norském Ústavu pro Bezpečnostní Studia²⁸, se navíc zmiňuje o tom, že „severská bezpečnostní spolupráce riskuje to, že se stane konkurentem pro spolupráci v rámci NATO a EU, což jsou právě ty organizace, které si původně kladla za cíl posílit“²⁹. Nebezpečná by tak mohla být snaha činit z NORDEFECO spíše jakousi *alternativu*

²⁵ INGIMUNDARSON, Valur. *Iceland's post-American security policy, Russian geopolitics and the Arctic question*. The RUSI journal, 2009, 74-80.

²⁶ SAXI, Håkon Lunde. *Nordic defence cooperation after the Cold War: Is there a shared Nordic outlook?*. Oslo files on defence and security. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011, 31-40.

²⁷ SAXI, Håkon Lunde. *Nordic defence cooperation after the Cold War: NORDEFECO and the European security institutions*. Oslo files on defence and security. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011, s. 23-30.

²⁸ Norský Ústav pro Bezpečnostní studia (*Norwegian Institute for Defence Studies*) je součástí Norské Univerzity Obrany a je jedním z nejprestižnějších center pro výzkum v oblastech obrany a bezpečnosti v Norsku.

²⁹ PETERSSON, Magnus. *Complement or Competitor? Some reflexions on Nordic defence cooperation*. INTERNASJONAL POLITIKK, 2010, 239 s.

pro spolupráce v rámci NATO a EU, než jejich doplnění, či posílení. Pokud by však spolupráce byla úspěšná, mohla by se do budoucna stát značnou inspirací (či jakýmsi „úspěšným severským modelem“) i pro ostatní regionální uskupení uvnitř Transatlantické aliance, nebo Evropské Unie.

Z praktického hlediska spolupráce s největší pravděpodobností splní svůj účel a dojde tak ke *zvýšení vojenské síly* jednotlivých států a *ušetření peněz* díky společnému výzkumu, nákupu výzbroje, vzdělávání a výcviku. Společné diplomatické a konzulární mise také nejspíše *zvýší diplomatické zastoupení Severských zemí ve světě* a přitom ušetří náklady s tímto spojené.³⁰ Z vojenského hlediska jsou severské ozbrojené složky navíc velmi vhodnými partnery, neboť mají velké množství podobného vybavení. Geografická blízkost, podobná byrokratická struktura a vojenská tradice také jistě ulehčí každodenní spolupráci. Dánsko, Norsko a Švédsko mají navíc velmi podobnou strukturu armády a sdílejí spolu skandinávský jazyk, což činí spolupráci mezi těmito třemi obzvláště výhodnou. Role Islandu pak zůstane nejspíše i nadále marginalizována z důvodu absence jeho vlastních ozbrojených složek, nicméně do budoucna by alespoň jeho Pobřežní Stráž (Coast Guard of Iceland), nebo ICRU (Iceland Crisis Response Unit) mohly dostat šanci aktivně se do probíhající spolupráce připojit.³¹

Nejdůležitější pro účely této práce je však otázka kolektivní identity Severských zemí. Úspěšná bezpečnostní spolupráce a společné diplomatické a konzulární mise totiž za nějaký čas s největší pravděpodobností skutečně povedou k *posílení společné identity Severu*. Čím déle bude spolupráce bez jakýchkoliv problémů pokračovat, tím více ukotvenou a přirozenou se stane [Kullin 2009, 60]. Do budoucna by tak mělo dojít k *posílení vzájemné důvěry a komunikace* v regionu, *společné definici severských hrozeb* a v konečném důsledku pak k *celkovému povzbuzení společné identity Severského regionu*.³²

³⁰ SAXI, Håkon Lunde. *Nordic defence cooperation after the Cold War: NORDEF in practice: Benefits and costs*. Oslo files on defence and security. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011, 41-48.

³¹ SAXI, Håkon Lunde. *Nordic defence cooperation after the Cold War: The Nordic armed forces: ideal or incompatible partners?*. Oslo files on defence and security. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011, s. 49-60.

³² SAXI, Håkon Lunde. *Nordic defence cooperation after the Cold War: Conclusion and summary*. Oslo files on defence and security. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011, s. 69-75.a

5. Analýza přesahu Severského bezpečnostního společenství – severský peacekeeping

5.1 Jak se Severské státy zapojují v mírových operacích?

Účast na mezinárodních operacích má v Severském regionu dlouhou a velmi silnou tradici. Všechny Severské země se do mírových misí pod vlajkou OSN zapojily již od jejich samotného vzniku a společně tak hrály důležitou roli při vytváření samotného konceptu těchto misí. Do konce studené války tvořily severské ozbrojené složky a jejich civilní odborníci dokonce celou čtvrtinu veškerého personálu, který se na těchto misích podílel. Mírové operace v období studené války měly obvykle podobu monitorování příměří a to za předpokladu souhlasu obou stran konfliktu, nestrannosti a omezení použít sílu pouze v případě sebeobrany. Dvě takové mírové operace proběhly v rámci Prozatímní jednotky Organizace spojených národů v Libanonu (*United Nations Interim Force in Lebanon – UNIFIL*). Jednou z mála výjimek tohoto tradičního modelu byla Operace Organizace spojených národů v Kongu (*The United Nations Organization in the Congo - ONUC*), jež měla vícerozměrný charakter a zahrnovala tak i bojové operace. Švédsko v Kongu přispělo největším množstvím vojáků (přibližně 6200), spolu s Norskem (přibližně 600).

Když studená válka skončila, počet mírových misí se zvýšil a jejich charakter se změnil. Z humanitárních důvodů se OSN začala stále více zapojovat do vnitrostátních konfliktů. Mírové operace se tak staly mnohem komplexnější a vyžadovaly stále větší spolupráci mezi vojenskými i civilními aktéry. První takovou operací, která předpověděla tento trend, byla tzv. Skupina pro asistovanou přeměnu Namibie při Organizaci Spojených Národů (*The UN Transition Assistance Group in Namibia - UNTAG*), ve které sehrálo hlavní roli Finsko. Poté následovala série katastrof v Somálsku, Rwandě a Kambodži, které vyústily ve zvýšeném volání po operacích, jež by umožnily použít sílu i v případech, které by se netýkaly pouze vlastní sebeobrany. Takovéto mise pro vynucení míru „*peace enforcement operations*“, spíše než jeho udržení „*peacekeeping operations*“ se postupně staly běžnými zejména v průběhu devadesátých let a mimo OSN se do nich nově zapojily i jiné organizace jako např. NATO, EU a OSCE³³. V této době se Severské státy dostaly takřka na okraj pozornosti, neboť neustále se zvyšující potřeba vojenského personálu a jeho větší bojeschopnosti činila téměř nemožné pro

³³ Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

takto malé země zachovat si i nadále statut hlavních přispěvovatelů. Pro získání vlivu bylo nutné přispívat stále větším počtem vojáků. Severské státy na tuto situaci reagovaly zčásti spoluprací na *společných Severských mírotvorných skupinách*³⁴ a zčásti pak cestou větší specializace jejich ozbrojených sil.

Během devadesátých let tvořily mírové operace v bývalé Jugoslávii hlavní prioritu v peacekeepingu Severských zemí. Předtím ještě Severské státy spolupracovaly v misích týkajících se globální války proti teroru v Afghánistánu a Iráku, přičemž Dánsko a Norsko byly zapojeny v obou, zatímco Švédsko a Finsko přispěly jednotkami jen do Mezinárodních bezpečnostních podpůrných sil, pod vedením NATO (*International Security Assistance Force - ISAF*) v Afghánistánu. Švédsko se podílelo také na bojové operaci v Demokratické republice Kongo (DRC) a přispělo svými vojáky do Mise OSN v Libérii (*United Nation Mission in Liberia – UNMIL*). Severské státy navíc dlouhodobě poskytují civilní a vojenský výcvik pro jednotky z různých částí světa, za účelem jejich budoucího zapojení v mírových misích.

Konec studené války sebou přinesl také změny v tom, jak se na peacekeeping a peace enforcement nahlíží. Zatímco dříve byly mírové operace vnímány spíše jen jako jakési vedlejší úkoly pro ozbrojené složky Severských zemí, tak po jejím skončení se staly ústředním bodem jejich bezpečnostních politik. To sebou přineslo rozsáhlé reformy ve strukturách severských ozbrojených složek, spolu se změnou pozornosti od jejich tradičních úkolů jako je obrana vlastního území směrem k působení v mírových misích ve světě.³⁵

5.2 Proč se Severské státy účastní mírových operací?

Jedním z důvodů jejich účasti na mírových misích je *snaha získat vliv na globální politice*, i přes fakt, že se jedná o jinak malé státy, které by za normálních okolností měly jen mizivou šanci soupeřit o takový vliv se světovými mocnostmi. Během studené války byla účast v mírových operacích jednou z cest, jak získat takový vliv a přitom se vyhnout omezením bipolárně rozděleného světa. Všechny Severské státy tehdy vnímaly stejné hrozby a tím, že přesunuly značné prostředky na mírové operace, usilovaly o vliv, který by byl daleko za jejich skutečnou důležitostí ve světové politice. V oné době panovaly také obavy, že lokální konflikty

³⁴ Viz předchozí kapitola mé práce

³⁵ STAMNES, Eli. *Peace support operations: Nordic perspectives*. London: Routledge, 2008. ISBN 04-154-4926-X.

by mohly přerůst ve střet supervelmocí a věřilo se, že mírové operace pod hlavičkou OSN toto riziko sníží. Tehdejší *proti-kolonialistické nálady* a *odpor k apartheidu* také nejspíše sehrály určitou roli v jejich zapojení. Mimoto mají také všechny Severské země zájem na *prosazování mezinárodního práva*, neboť věří, že malé státy jen těží ze světa, ve kterém vládou normy, než takového, kterému vládne hrubá síla. Pro některé Severské země, obzvláště pak Finsko a Švédsko byla účast v mírových operacích viděna také jako jedna z možných cest, jak *posílit svou vlastní neutralitu*.

Nejsou to však jen vlastní zájmy, které motivují Severské země účastnit se mírových operací skrze nadnárodní organizace. Je jím také jejich odhodlání šířit univerzální normy, jako je *solidarita, spolupráce a mírové řešení konfliktů*. Jejich politika v této oblasti se tak dá popsat jako kombinace *realismu a liberálního institucionalismu*³⁶.

To nás přivádí k dalšímu faktoru, který motivuje Severské země účastnit se těchto misí a tím je hledání jejich *vlastní identity* a *snaha získat uznání* doma i v zahraničí. Pro Severské státy je členství v organizacích jako EU, OSN, OSCE a NATO hlavní prioritou. Vliv v těchto organizacích je přitom značně závislý na *silné reputaci* a ta je posilována právě ochotou přispívat ozbrojené složky a prostředky do různých mírových operací. „Počet vojáků hraje roli, když jsou činěna politická rozhodnutí“³⁷. Tento úspěšný přístup, kdy Severské státy přispívají poměrně značným množstvím jednotek a prostředků za účelem získání vlivu byl v období studené války často popisován jako „*severský model peacekeepingu*“³⁸.

Vliv získaný tímto způsobem pak může být využit např. k zahájení nových politických iniciativ, anebo prosazování určitých hodnot a zájmů Severských zemí. Existuje však nebezpečí, že hledání prestiže se stane cílem samo o sobě a ztratí se tak zřetel o tom co se skutečně děje v oblastech konfliktu. Aby bylo viděno, že je dělána správná věc se pak může stát důležitějším, než ji skutečně dělat. Podle Stale Ulriksena³⁹ je právě toto případ mírových operací v Africe, kdy i přes značné proklamace Severských států ohledně pozitivní závislosti mezi bezpečností a rozvojem, nebyly rozvojové snahy v Africe doprovázeny stejně silným

³⁶ BJÖRKDAHL, Annika. *Norm-maker and Norm-taker: Exploring the Normative Influence of the EU in Macedonia*. European Foreign Affairs Review, 2005, 10.2: 257-278.

³⁷ BOUTROS-GHALI, Boutros. *Supplement to an Agenda for Peace: position paper of the Secretary-General on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations*. UN, 1995.

³⁸ EGELAND, Jan. *Impotent superpower--potent small state: potentials and limitations of human rights objectives in the foreign policies of the United States and Norway*. New York: Oxford University Press [distributor], c1988. ISBN 82-000-2700-7.

³⁹ Ståle Ulriksen je vědecký pracovník a lektor na Královské Norské Námořní Akademii. Specializuje se na bezpečnostní a obrannou politiku.

odhodláním přispívat jednotky do tanních mírových operací. Podle Ulriksena to bylo způsobeno zejména tím, že účast na těchto misích nebyla tehdy uvnitř nadnárodních organizací považována za tak prestižní, jak by si Severské státy přály.⁴⁰

Jednou z nejdůležitějších věcí pro účely mé práce je však to, že společná účast Severských států v mírových operacích v minulosti byla a stále je důležitým faktorem při utváření jejich *kolektivní identity*. Účast na mírových misích je totiž přirozená součástí toho, jak na sebe Severské státy nahlíží a z toho důvodu spoluutváří a posiluje identitu Severského regionu. Jejich zapojení, tak můžeme vidět jednak, jakožto výsledek této společné identity a zároveň jako jednu z cest, jak ji posilovat.⁴¹ Budoucí spolupráce na *společných Severských mírotvorných skupinách* by tak do budoucna mohla být jedním z dalších důležitých faktorů, které upevní Severské bezpečnostní společenství.

⁴⁰ ULRIKSEN, Ståle. *Deployments for development? Nordic peacekeeping efforts in Africa*. International Peacekeeping, 2007, 14.4: 553-568.

⁴¹ ANDERSSON, A. United Nations Intervention by United Democracies?: State Commitment to UN Interventions 1991-99. *Cooperation and Conflict*. 2002, 37(4), 363-386 [cit. 2016-05-07]. ISSN 0010-8367.

Závěr

Severský region je v současnosti považován za modelový příklad úspěšně vybudovaného bezpečnostního společenství. Jedná se totiž o jeden z dlouhodobě nejstabilnějších regionů na světě a kolektivní identita, na níž konstruktivisté tato společenství staví je v regionu velmi silná. Severské bezpečnostní společenství nejspíše *vzniklo již na počátku dvacátého století*, což se dá ilustrovat na sérii konfliktů, které se v této době objevily, avšak všechny byly vyřešeny pouze mírovými prostředky. Poslední dobou se však začaly objevovat hlasy, že v některých aspektech zcela neodpovídá svému teoretickému modelu. Velmi zvláštní je zejména fakt, že vznik bezpečnostních společenství je v naprosté většině případů doprovázen vytvářením bezpečnostních institucí, které se však v Severském regionu objevily až po studené válce, tedy *dlouho po jeho samotném vzniku*. Jedno z možných vysvětlení této anomálie můžeme vidět např. u kritiky Ondřeje Ditrycha, který původní teorii vyčítá právě její přílišné zaměření na důležitost institucionalizace při procesu budování takových společenství a přichází s tím, že mohou existovat i jiné oblasti, ve kterých probíhají důležitější sociální interakce. To je podle mého názoru příklad Severských zemí, kde se *budování bezpečnostního společenství obešlo bez bezpečnostních institucí a kolektivní identitu zde tvořily zejména jiné faktory*. Alexander Wendt se pokusil analyzovat, co vede státy k tvorbě kolektivní identity na nadnárodní úrovni a přišel s tím, že se jedná mimo jiné o narůstající reciprocitu mezi nimi a sdílení podobných hodnot a přesvědčení. Severský region na počátku dvacátého století splňoval oba tyto prvky, což jen posiluje mé přesvědčení o tom, že Severská kolektivní identita vznikla dříve a je velmi silná. Institucionalizace Severského bezpečnostního společenství tak byla spíše až *nevyhnutelným důsledkem, již dříve vzniklého bezpečnostního společenství*, než jedním z faktorů, které jej spoluutvářely.

První pokusy o institucionalizaci bezpečnostní spolupráce Severských zemí přišly krátce po druhé světové válce, avšak kvůli napjatému vztahu mezi Finskem a Sovětským svazem neměly šanci na úspěch. Situace se změnila po konci studené války, kdy se otevřely nové možnosti, které byly téměř okamžitě využity. Nová spolupráce v oblasti bezpečnosti nakonec vyvrcholila v institucionalizovanou podobu bezpečnostní spolupráce *založením organizace NORDEF*. Hlavní důvody pro její vznik byly v první řadě ekonomické, neboť ozbrojené složky Severských států, stejně jako většina zemí Evropy, čelí snižujícím se rozpočtům a zvyšujícím se nákladům na provoz. Zůstává však otázkou, do jaké míry bude tato nově vzniklá spolupráce úspěšná, neboť regionální zkušenost spolupracovat v oblasti

bezpečnosti a zahraniční politiky nebyla v minulosti zcela povzbudivá. Jedním z jejích limitů se může stát fakt, že po skončení studené války *zmizela společná hrozba Severských států* v podobě Sovětského svazu a každá ze zemí se tak zaměřuje na jiné výzvy, kterým by do budoucna mohla čelit. Členství v organizacích jako EU, OSN a NATO je navíc pro Severské země stále jejich hlavní prioritou a spolupráce v rámci NORDEFECO riskuje, že se stane jejím *konkurentem* namísto toho, aby ji *posílila*. NORDEFECO má však značný potenciál v tom, že nejspíše zvýší vojenskou sílu jednotlivých zemí a ušetří některé náklady s tímto spojené. Nejdůležitější je ale to, že pokud bude tato nově vzniklá spolupráce úspěšná, tak povede k *posílení společné Severské kolektivní identity, vzájemné důvěry a komunikace* v regionu.

Bezpečnostní integrace v regionu po druhé světové válce navíc předznamenala jednu z dalších velmi úspěšných spoluprací, ve které vidím daný *přesah teoretickým modelem bezpečnostních společenství*. Jedná se o společnou účast Severských států na mezinárodních mírových operacích. Ta má v regionu velmi dlouhou a silnou tradici, neboť všechny Severské země se do mírových misí zapojily již od jejich samotného počátku a společně tak hrály důležitou roli při vytváření samotného konceptu peacekeepingu. Z pohledu realismu je jejich účast na těchto misích především jednou z možností, jak získat *větší vliv v globální politice*, který je nad jejich relativní důležitostí, neboť se jedná o jinak velmi malé státy. Z pohledu liberálního institucionalismu se pak snaží skrze mezinárodní instituce *šířit univerzální normy, jako je solidarita, spolupráce a mírové řešení konfliktů*. „Severský model“ peacekeepingu je tak nejspíše kombinací obou výše zmíněných. Důležité však je, že jejich společná účast na těchto misích pomáhala *spoluutvářet a posilovat kolektivní identitu Severu* a tím tak spoluutvářela a posilovala Severské bezpečnostní společenství, pro které je takováto identita klíčová.

Někdo by se mohl ptát, proč bychom se vůbec měli zajímat o bezpečnostní spolupráci Severských států, když se jedná o tak malé a relativně periferní země. Když se však podíváme na celý Severský region dohromady, tak je vše, jen ne bezvýznamný. Úspěšný model severské bezpečnostní spolupráce by se do budoucna mohl stát jakousi inspirací a modelem, který by se dal využít i jinde ve světě a také rozvinout debatu o tom, jakým směrem se mohou bezpečnostní společenství po jejich úspěšném dokončení nadále vyvíjet.

Použitá literatura

Monografie

A. Neperiodická literatura

ADLER, Emanuel a Michael N BARNETT. *Security communities*. New York: Cambridge University Press, 1998. XIII, 462 s. ISBN 05-216-3953-0.

ARTER, David. *Scandinavian politics today*. 2nd ed. Manchester: Manchester University Press, 2008. Politics today (Manchester, England), 368 s. ISBN 978 0 7190 7853 8.

DEUTSCH, Karl W. *Political community and the North Atlantic area: international organization in the light of historical experience*. New York: Greenwood Press, 1957. XIII, 228 s. ISBN 978-0837110547.

EGELAND, Jan. *Impotent superpower--potent small state: potentials and limitations of human rights objectives in the foreign policies of the United States and Norway*. New York: Oxford University Press, 1988. 244s. ISBN 82-000-2700-7.

HEIDAR, Knut. *Nordic politics: comparative perspectives*. Oslo: Universitetsforlaget, 2004. 311 s. ISBN 82-150-0628-0.

STAMNES, Eli. *Peace support operations: Nordic perspectives*. London: Routledge, 2008. 130 s. ISBN 04-154-4926-X.

WÆVER, Ole. *Security communities: Insecurity, security and asecurty in the West European non-war community*. New York: Cambridge University Press, 1998. 49 s. ISBN 05-216-3953-0.

B. Periodická literatura

ULUSOY, Hasan. Revisiting Security Communities After the Cold War: The Constructivist Perspective. *Perceptions. Journal of International Affairs*, 2003, 8, (3), 161-197.

DITRYCH, O. Security community: A future for a troubled concept?. *International Relations*, 2014, 28, (3), 350-366.

WENDT, Alexander. Collective identity formation and the international state. *American political science review*, 1994, 88, (2), 384-396.

RASMUSSEN, M. V. What's the Use of It?: Danish Strategic Culture and the Utility of Armed Force. *Cooperation and Conflict*, 2005, 40, (1), 67-89.

BJÖRKDAHL, Annika. Norm-maker and Norm-taker: Exploring the Normative Influence of the EU in Macedonia. *European Foreign Affairs Review*, 2005, 10, (2), 257-278.

ANDERSSON, A. United Nations Intervention by United Democracies?: State Commitment to UN Interventions 1991-99. *Cooperation and Conflict*, 2002, 37, (4), 363-386

ULRIKSEN, Ståle. Deployments for development? Nordic peacekeeping efforts in Africa. *International Peacekeeping*, 2007, 14, (4), 553-568.

INGIMUNDARSON, Valur. Iceland's post-American security policy, Russian geopolitics and the Arctic question. *The RUSI journal*, 2009, 154, (4), 74-80.

WIBERG, Hakan. Emmanuel Adler, Michael Barnett and Anomalous Northerners. *Cooperation and Conflict*, 2000, 35, (3), 289-298.

Původní prameny

DENMARK. *Agreement regarding Danish Defence from 2005 - 2009*. Danish Ministry of Defence, In: Copenhagen, June 2004.

NORWAY. *Proposition to the Storting, no. 42 (2003–2004) -The further modernization of the Armed Forces 2005-2008*. Norwegian Ministry of Defence, In: Oslo, 2004

SWEDEN. *The Swedish Defense Ministry Publication Series - Europe's security*. Swedish Defence Commission, In: Stockholm, 1999, 55th

Ostatní zdroje

BENDA, Martin. *Potenciál a limity severské spolupráce*. Praha: Karlova univerzita v Praze, Filozofická fakulta, Ústav politologie, 2010. 75 s.

BOUTROS-GHALI, Boutros. *Supplement to an Agenda for Peace: position paper of the Secretary-General on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations*. UN, 1995.

FORSS, Stefan. *Russian military thinking and threat perception: a Finnish view*. CERl Strategy Papers, Centre d'études et de recherches internationales, 2009, 5.

NORDEFECO, *The basics about NORDEFECO*. Nordic Defense Cooperation official webpage [online]. [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: <http://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>

PETERSSON, Magnus. *Complement or Competitor? Some reflexions on Nordic defence cooperation*. INTERNASJONAL POLITIKK, 2010, 239 s.

SAXI, Håkon Lunde. *Nordic defence cooperation after the Cold War*. Oslo files on defence and security. Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011, 103 s.

VIKTOROVÁ, Iva. *Severská spolupráce. Její proměny ve druhé polovině 20. století a současná podoba*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra západoevropských studií, 2008. 143 s.